

**Universitatea Babeş - Bolyai
Facultatea de Studii Europene
Şcoala Doctorală –Paradigma europeană**

**CONTRIBUȚIA CĂRTURARILOR EVREI LA
CULTURA TRADIȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ
IN SEC. AL XIX-LEA**

- REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT-

Conducător științific:

Prof.univ.dr. Ion Cuceu

Doctorand:

Budașu (Crișan) Iulia-Paraschiva

Cluj – Napoca,
2012

CUPRINS

Argument.....	5
---------------	---

CAPITOLUL I

A. Situația politică, juridică și demografică a evreilor din Principatele

Române și Transilvania în secolul al XIX-lea.....	9
1. a. Situația din Principatele Române în prima jumătate a sec. al XIX-lea.....	9
1. b. Situația din Principatele Române în a II-a jumătate a sec. al XIX-lea.....	11
1.2 Situația demografică a comunităților evreiești în Principatele Române în sec. XVIII-XIX.....	12
1.3 Situația din Transilvania, Crișana, Maramureș și Bucovina până la dualismul austro-ungar (1867).....	13
1.4 Situația din Transilvania, Crișana, Maramureș și Bucovina în timpul dualismului austro-ungar.....	14

B. Situația culturală a comunităților evreiești din spațiul românesc.....

1. În Transilvania, Crișana, Maramureș și Bucovina	14
2. În Principatele Române.....	15

C. Politică și simbolizare.....

1. Naționalismul ca discurs politic și repercusiunile sale asupra elitelor intelectuale evreiești din sec. al XIX-lea.....	21
--	----

CAPITOLUL II

MOSES GASTER (1856-1939)

A. Asumarea identității etnico-religioase în biografia lui Moses Gaster.....	29
1. Viața și activitatea lui M. Gaster până în anul 1885.....	29
1.1. Sionismul și implicarea politică a lui M. Gaster împotriva antisemitismului.....	51
1.2. Nedreapta expulzare și cauzele ei	56
2. Perioada londoneză a vieții lui Moses Gaster.....	60
2.1. Conferințele lui Moses Gaster din 1921. Moses Gaster membru de onoare al Academiei Române. Compensația „reparatorie” a autorităților române.....	65
2.2. Receptarea a două lucrări fundamentale ale lui Gaster în mediul științific	

românesc	80
2.2.1. <i>Chrestomatie română</i>	80
2.2.2. Amestecul „mașinării politice” în sfera culturală. Cazul publicării <i>Tetraevangheliarului de la British Museum</i>	83
2.3. Implicarea în mișcarea sionistă a lui M. Gaster la Londra.....	85
2.4 Biblioteca și arhiva lui M. Gaster de la Londra.....	95
2.5 Receptarea postumă a operelor lui M. Gaster.....	99
B. Dr. Moses Gaster. Contribuții în domeniul filologiei și folclorului românesc.....	104
1. De la debutul timpuriu la primele lucrări de sinteză	104
2. <i>Literatura populară română</i> - Prima sinteză a literaturii populare.....	110
3. <i>Chrestomatie română</i> - cea mai importantă colecție de tipărituri și manuscrise vechi.....	144
4. <i>Rumanian Bird and Beast Stories, (Povești românești despre păsări și animale)</i> Teorii și argumente despre originea și transmiterea narațiunilor populare.....	160
5. Rolul propagandistic al culegerii <i>Children 'Stories from Rumanian Legends and Fairy Tales</i>	178
6. Anton Pann – <i>Povestea vorbii</i> , în reeditarea exemplară a lui M. Gaster.....	184
7. Studii de folclor comparat. Contribuția lui M. Gaster la comparatismul românesc.....	201

Capitolul III

LAZĂR SCHEIN ȘĂINEANU (SCHEIN) (1859-1934)

1.1. Asumarea identității etnice în destinul lui Lazăr Șăineanu.....	227
1.2. De la debutul promițător la neașteptata persecuție.....	228
1.3. Tragismul naturalizării refuzate.....	240
2. Activitatea de la Paris a lui L. Șăineanu.....	289
3. Contribuțiile în domeniul filologiei și folcloristicii române.....	298
3.1. Importanța metodei comparativ-istorice în cercetările folcloristice.	

Școala lui B.P. Hasdeu.....	298
3.2. Contribuția lui Lazăr Șăineanu în domeniul folcloristicii	302
3.2.1. Prima sinteză a istoriei folcloristicii românești în <i>Istoria filologiei române</i> , <i>Studii critice</i>	315
3.2.2. Primele încercări internaționale de sistematizare a unui repertoriu popular național.....	329
3.2.3. Lazăr Șăineanu - <i>Basmele române în comparație cu legendele clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice</i> - Prima tipologie bibliografică a unui repertoriu național.....	333
3.2.4. Alte încercări de sistematizare a epicii populare românești.....	363
3.2.5. Elemente de folclor în lucrarea <i>Influența orientală asupra limbii române</i> ...	372

CAPITOLUL IV

ALȚI DOI INTELECTUALI EVREI PREOCUPAȚI DE FOLCLORUL ROMÂNESC: MOSES SCHWARZFELD ȘI MIHAIL CANIANU (Moritz Cahana)

I. MOSES SCHWARZFELD (1857-1943)

1. Activitatea jurnalistică a lui Moses Schwarzfeld și legăturile sale personale și științifice cu Lazăr Șăineanu și Moses Gaster.....	377
2. Moses Schwarzfeld și preocupările sale pentru folclor.....	415
2.1 Editarea operei lui Cilibi Moise.....	415
2.2 Considerații teoretice despre originea, răspândirea și culegerea folclorului. Dimensiunea morală a folclorului.....	421
2.3 Colecții de folclor evreiesc.....	427
2.4 Antisemitismul popular. Portretul evreului român. Studii critice de Moses Schwarzfeld.....	428

II. MIHAIL CANIANU (MORITZ CAHANA) (1867-1933).....

1. Doua modele metodologice: <i>Poezii populare. Doine – Culese și publicate întocmai cum se zic și basmul popular Kipăruș Petrul Făt- Frmunos (povești culeasă pi moldovenești)</i>	467
---	-----

2. Primele cercetări monografice ale unor tipuri de descântec:	
Deochiul și Faptul.....	478
3. Contribuția științifică a lui Mihail Canianu în calitate de coautor al unor volume colective.....	492
3.1 Colecția de proverbe a lui Iuliu Zanne.....	492
3.2 Volumul <i>Materialuri Folcloristice</i> publicat de G. Tocilescu.....	497
3.3 Contribuția lui M. Canianu la realizarea <i>Marelui Dicționar Geografic al României</i> – Prima încercare de enciclopedie națională.....	504
3.3.1 Dicționarul Geografic al județului Dolj.....	506
3.3.2 Dicționarul Geografic al Județului Putna.....	518
4. Noua metodologie modernă de culegere și publicare a textelor folclorice.....	529
Concluzii.....	541
Anexe	551
Bibliografie.....	593

REZUMAT

Cuvinte cheie: naționalism filologic, politică și simbolizare, marile contribuții ale cărturarilor evrei în domeniul filologiei și folclorului românesc.

Am încercat să evidențiem în paginile lucrării efortul de afirmare a câtorva intelectuali evrei din secolul al XIX-lea, pe tărâmul culturii românești și universale.

Am prezentat patru studii de caz: Moses Gaster, Lazăr Șăineanu, Moses Schwarzfeld și Mihail Canianu. Prin activitatea și prin operele elaborate – multe fiind studii filologice, publicate în volum sau în reviste și ziare ale vremii – cele patru mari personalități au contribuit la promovarea culturii române, în țară și dincolo de granițe, în frământatul secol al XIX lea.

Cercetarea noastră urmărește a-i face cunoscuți publicului interesat, a le dezvălui identitatea și creația, prin evidențierea contribuției majore a operei lor științifice la dezvoltarea culturii române în domeniile: filologiei, istoriei, lingvisticii, folclorului, publicisticii.

Lucrarea este concepută în patru capitole distincte. Primul începe cu o prezentare amplă a situației politice, juridice și demografice a evreilor din Principatele Române și Transilvania. Aducem astfel clarificări unei stări de fapt. România secolului al XIX lea, perfect consonantă cu mișcările similare din întreaga Europă, încuraja flagelul european al antisemitismului, ce acaparase comportamentul politic al unor intelectuali autohtoni.

Scrisul unor intelectuali de prestigiu ai epocii a dat autoritate antisemitismului, diseminându-l cu repeziciune în toate mediile. Presiunile externe pentru emanciparea evreilor au fost manipulate și folosite de oamenii politici, pentru a crea o atmosferă de veghe și de alarmă în stare latentă, în fața „pericolului evreiesc.”

Am abordat tema afirmării evreilor în cultura română în contextul mai larg al luptei lor pentru emancipare, de la crearea primelor școli evreiești cu predare în limba română sau integrarea lor directă în învățământul românesc, până la apariția publicațiilor evreiești în limba țării. Secolul al XIX-lea a fost unul al naționalismului și a căutării propriei identități atât pentru poporul român, care încercat să legitimeze noul stat în civilizația europeană, cât și pentru poporul evreu care năzuia pe de o parte la drepturi

egale pe pământul pe care s-a născut, iar pe de altă parte, grație curentului sionist, la o patrie a sa.

Perioada de afirmare a cărturarilor evrei amintiți coincide cu tendința extinderii influenței politice în sfera culturală, pe fundalul consolidării noului stat național.

Bibliografia studiată evidențiază că, în epocă, exista o tendință generală de înlăturare a elementelor așa-zis străine din sfera culturală. Penetrarea unor proeminenți cărturari evrei în sfera științei românești, mai precis în domeniul filologiei, istoriei, lingvisticii sau a folclorului a creat animozități și discursuri naționaliste virulente deoarece aceste domenii erau considerate în epocă ca aparținând numai elitelor intelectuale românești. Astfel, operele cărturarilor evrei au fost întâmpinate de un antisemitism filologic ce ținea reducerea la zero a cercetărilor autorilor evrei din moment ce ei sunt considerați străini, de o altă limbă și crescuți în altă cultură, și deci, „nu știu bine românește,” nu au cum să fie familiari cu tainele culturii țării gazdă și mai ales, nu pot fi modele culturale pentru poporul român.

De pe această poziție s-a căutat și, în bună parte, s-a obținut limitarea accesului intelectualilor evrei în mediile de influență sau în cele academice. Creat pe asemenea fundamente, cadrul cultural, politic și instituțional al epocii prezentate, nu putea să respecte principiul meritocrației. În pofida acestor greutăți personalități evreiești de prim rang au elaborat studii științifice de înaltă erudiție.

Capitolul al doilea prezintă viața și activitatea marelui cărturar dr. Dr. Moses Gaster, din România și Anglia, ca: filolog, istoric literar, publicist, folclorist, în special în domeniul limbii și culturii române și al studiilor iudaice. Rabin evreu, membru de onoare al Academiei Române a fost un neobosit luptător pentru emanciparea evreilor din România și un important conducător sionist.

Am evidențiat înaltele studii din țară și din străinătate: Seminarul Teologic Evreiesc de la Breslau, apoi la universitățile din Breslau și Leipzig. În anul 1877 a obținut diploma de doctor a Universității din Leipzig, iar în anul 1881, diploma de rabin din partea Seminarului teologic din Breslau.

Activitatea desfășurată în România este dominată de dorința obținerii drepturilor și libertăților cetățenești evreilor români. În acest scop am amintit și detaliat strădania

cărturarului de a se alătura Comitetului Român de la Berlin, care, întrunit în urma războiului ruso-turc, a încercat să lege recunoașterea independenței României de acordarea de drepturi civile depline minorităților necreștine, respectiv evreilor. În țară, a fost prieten și colaborator al filologului L. Șăineanu și cu numeroși intelectuali din elita românească: C.Mille, Al.Odobescu, Al. Macedonski, Hașdeu, Gr.Tocilescu, Maiorescu, Eminescu sau româno-evreiască: Ronetti-Roman, Adolphe Stern, Lazar Edeleanu și alții.

Alte preocupări țin de activitatea științifică. Publică articole în domeniul filologiei românești la revistele „Junimea” și “Columna lui Traian” a lui Hașdeu. Se dedică, începând cu 1878, studiului literaturii vechi și literaturii populare române. Ține prelegeri de mitologie comparată la Universitatea din București și colaborează la importante publicații culturale ale vremii.

În 1885 a fost ales membru în societatea „Ateneul Român.”

Ca urmare a măsurilor legislative restrictive, a abuzurilor administrative și a propagandei împotriva evreilor, în același an, a fost expulzat din România, din ordinul guvernului liberal al lui Ion Brătianu, împreună cu principalii lideri de opinie ai presei evreiești. Se stabilește la Londra, după o scurtă ședere la Viena.

Ține la Oxford ciclul de conferințe „Ilchester” despre literatura slavonă. Este numit, în 1887, rabin (Haham) al Comunității Sefarde. În perioada 1890 – 1896, este rectorul Colegiului evreiesc “Judith Lady Montefiore” de la Ramsgate, pe care încearcă să-l transforme după modelul Seminarului de la Breslau.

A deținut importante funcții academice: președinte și apoi vicepreședinte Societății de Folclor (Folklore Society), cea mai veche și prestigioasă societate de folclor din lume; președinte al Societății Istorice Evreiești (Jewish Historical Society) ; vicepreședinte al Societății Regale Asiatice (Royal Asiatic Society) și membru al multor altor societăți științifice.

A aderat la mișcarea sionistă politică, încă de la începuturile ei și a fost vicepreședinte al celui de al doilea, al treilea, al patrulea și al șaptelea Congres Sionist. Gaster a fost fondatorul și președintele Federației Sioniste Engleze (English Zionist Federation).

Adept al sionismului cultural și neadmițând un compromis teritorialist, precum crearea unei entități prestatale naționale sau autonome evreiești în alte teritorii decât

Palestina, Gaster s-a implicat în negocierile cu autoritățile britanice privind soarta căminului evreiesc din Palestina.

Capitolul subliniază imensa lui contribuție la dezvoltarea filologiei, folcloristicii și istoriei literare românești și evreiești. Deși debutează cu studii de limbă română, întors de la Breslau, interesul său se îndreaptă spre literatura populară română. Este autorul primei încercări de sistematizare a folclorului literar românesc în „Literatura populară română” în care are ca scop demonstrarea înrudirii genetice și tipologice a literaturii populare române cu literatura populară universală, afirmând, pentru prima dată, prezența ei ca o verigă importantă între Orient și Occident, cu atât mai mult cu cât cercetărilor anterioare le era complet străină. Gaster dorește să demonstreze prin descrierea literaturii populare române că o parte din literatura scrisă și migrația pe cale orală de la Orient la Occident a avut o înrâurire mare asupra spiritului popoarelor.

Lucrările au fost considerate, mulți ani, opere de referință în domeniu, făcând cunoscute în mediile de specialitate europene, limba și literatura română. Același scop l-a urmărit prin prelegerile ținute la Oxford sau prin studiile publicate în revistele de specialitate.

Adept al metodei comparatiste în studierea folclorului, a considerat literatura populară slavo-bizantină drept puntea de legătură dintre literatura populară pre și post-talmudică și folclorul european. O constantă a studiilor sale comparatiste este argumentarea tezei potrivit căreia literatura populară orală preia și transmite multe produse ale literaturii culte medievale, acestea constituindu-se, în fapt, ca prim izvor, creația populară orală fiind în mare parte rezultatul direct al asimilării unor texte, motive sau teme culte precise, pe care el le identifică și le exemplifică în creațiile literaturii scrise. Această teză ce este un fir roșu ce leagă toate studiile sale de folclor comparat va fi pusă la îndoială de profesorul N. Cartoian ce ia în calcul și posibilitatea fenomenului invers – ca sursele orale anonime să fi pătruns în manuscrise și tipărituri ce aparțin unui autor.

A colaborat la prestigioase publicații savante și în aproape toate cercetările sale va face trimitere la literatura românească.

Ca lingvist, a susținut romanitatea poporului român și latinitatea limbii române în lucrări ca „Stratificarea elementului latin în limba română” sau „Die Nichtlateinischen

Elemente im Rumänischen". Cea mai importantă lucrare în domeniul filologiei este „Crestomația română”, lucrare în două volume incluzând reproducerea a peste 200 de texte manuscrise din sec. XVI-XVIII, multe inedite. Mînușios, autorul manifestă o grijă deosebită pentru acuratețea lucrării, notînd cu exactitate izvorul direct, fila și pagina originalului, lucrarea sa fiind un important izvor pentru cunoașterea procesului de formare și dezvoltare a limbii noastre literare.

Va face cunoscută publicului englez frumusețea poveștilor populare românești în lucrarea *Rumanian Bird and Beast Stories*, (*Povești românești despre păsări și animale*). Aici va relua și argumenta teoria sa despre originea orientală a poveștilor populare europene, de unde s-au răspândit, în timpul construirii Europei moderne, de la popor la popor. Fenomenul argumentat cu ajutorul teoriei difuzioniste, a fost favorizat de marea mișcare religioasă a maniheiștilor și bogomililor care au contribuit la diseminarea baladelor și colindelor populare la popoarele slave mai puțin cultivate.

Ca istoric literar a fost preocupat de vechimea și periodizarea limbii române, de locul și importanța literaturii române și a îngrijit cea mai bună ediție din „Povestea vorbei” a lui Anton Pann.

A elaborat studii despre literatura populară ebraică în lucrări cum sunt „Basme și istorii talmudice”, „Tractatul talmudic”, „Legende talmude și legende românești” ș.a.

A fost ales membru de onoare al Academiei Române, martie 1929. În anul 1936 a donat Academiei Române întreaga sa colecție de cărți vechi și manuscrise.

Apărător al drepturilor și libertăților cetățenești, filolog de renume, istoric literar, publicist, autor al unor opere monumentale, M.Gaster este una din cele mai mari personalități românești de origine evreiască din țara noastră. Viața, activitatea și opera lui merită a fi cunoscute de generațiile prezente și viitoare.

În cercetările pe care le-a întreprins savantul face dovada familiarității cu orientările europene în domeniu. Acestea au meritul de a fi introdus pentru prima dată atât materialul cultural românesc cât și pe cel ebraic într-un sistem mondial de valori, alături de marile texte și idei ale umanității. Demersul poate fi considerat ca un prim pas spre cercetarea antropologică a culturilor, spre sistematizarea și descrierea trăsăturilor lor esențiale și spre înțelegerea globală a fenomenelor culturale.

În capitolul al treilea, facem cunoscută cititorilor noștri personalitatea lui Lazăr

Șăineanu – Schein, om de cultură de origine evreiască. Lingvist și folclorist, a fost asistentul la catedră al lui B.P. Hașdeu. A cunoscut îndeaproape pasiunea mentorului său pentru cunoașterea sanscritei și cercetările acestuia cu privire la relațiile dintre literatura veche indiană, filologia și folclorul românesc. Împreună cu Moses Gaster a continuat cercetarea lui B.P. Hașdeu în domeniul folclorului comparat. Refuzul camerelor legiuitoare de a-i acorda cetățenia, ca urmare a numeroaselor lui cereri și acțiuni, îl determină să se stabilească în Franța, în 1901.

Am prezentat amplu cercetările acestui mare cărturar, detaliind aspecte caracteristice atât muncii de adunare, interpretare a faptelor, metodele documentării și corelării datelor cât și greutățile întâmpinate în publicarea operei.

Trecem în revistă cele mai importante creații și preocupări. Publică volumul *Basmelor românilor*, premiat la concursul Academiei Române în 1894. Lurarea este prima tipologie bibliografică a unui repertoriu național, a avut un caracter unicat la apariție în folcloristica universală și a fost mult vreme singura sursă de documentare pentru specialiști. În urma analizei comparative, savantul, ca și majoritatea folcloriștilor de azi, a adoptat teoria antropologică ce consideră basmul un produs spontan, rod al imaginației. Specificul național, afectul și puterea imaginativă a fiecărui popor explică diversificarea basmelor de la un popor la altul. Meritul savantului este de a fi adunat toate poveștile cunoscute până în anul apariției volumului și de a le fi prezentat în rezumat împreună cu tipurile și variantele lor într-un sistem ce pune în lumină înălțuirea lor tematică.

L. Șăineanu este autorul dicționarului enciclopedic: *Dicționar universal al limbii române* apărut în 1896.

Publică în 1892 *Istoria filologiei române*, -prima sinteză a folcloristicii românești în care alocă un spațiu întins folclorului. După ce încadrează folcloristica românească în tendințele științifice europene, L. Șăineanu ierarhizează pe criteriu valoric contribuțiile unora dintre folcloriștii români. Asemănările dintre folclorul diferitelor popoare care nu au intrat niciodată în contact unul cu altul sunt puse pe baza psihologiei populare ce stă la baza antropologică despre originea basmelor, teorie îmbrățișată astăzi de etnologia modernă și demonstrată de L. Șăineanu în studiile sale.

Lucrarea *Influența orientală asupra limbii române* apărută în 1900, gândită ca o sinteză istorică și lingvistică a raporturilor dintre limba română și limbile orientale, are

numeroase atingeri cu folclorul. Autorul identifică un număr important de influențe orientale în creațiile noastre populare la nivelul paremiologiei, snoavelor, anecdotelor, basmelor, afirmând primatul geniului popular.

Stabilit la Paris 1901, L. Șăineanu semnează studii de lingvistică franceză: *L'argot ancien*, *Le sources de l'argot ancien*, *La langue de Rabelais*, cercetările sale devenind ulterior de referință pentru toți cei interesați de limbajele speciale.

Studiile și articolele republicate, reeditările din volumele: *Basmele românilor* în 1978, *Dicționarul universal...*, în 1995- 1996, *Încercare a semasiologiei române*, în 1999, *Studii folclorice*, în 2003, etc. demonstrează încă o dată valoarea și actualitatea operei sale.

Capitolul al patrulea, prezintă activitatea pe tărâmul culturii a doi mari cărturari ai veacului: Moses Schwarzfild și Mihail Canianu- Moritz Cahana. Facem mențiunea că am întâmpinat greutăți în stabilirea unor repere ale activității și vieții lor, deoarece unele date biografice, unele ziare și reviste ale vremii, în care au publicat, nu s-au păstrat.

Din cercetarea bibliografiei sumare existente, privind viața și activitatea științifică a mării personalități Moses Schwarzfild, rezultă că a fost, ca și M. Gaster preocupat de afirmarea identității evreiești, de dobândirea drepturilor și libertăților cetățenești ale acestora.

Mare publicist în veac, numele lui apare ca fiind colaborator și / sau redactor de ziare, almanahuri, anuare, memorialist, folclorist, fondator al unor societăți, etc. Amintim că este inițiatorul - redactorul ziarului *Anuarul pentru israeliți*, apărut în 1874, una dintre puținele publicații, cu caracter științific-literar iudaic; a *Calendarul pentru izraeliți*, pe anul 1877-1878. La apariția celui de-al doilea volum, calendarul a devenit *Anuar* cu supliment calendaristic. A apărut în 19 volume. Moses Schwarzfild a colaborat din 1879 la ziarul *Fraternitatea* până în 1885. Este membru fondator al *Societății Istorice Iuliu Barasch*, la 22 iunie 1886, a cărei activitate s-a concretizat în *Analele Societății Istorice Iuliu Barasch*. Mare memorialist, publică articole în ziarul *Egalitatea* sub titlul: *Povestea unei vieți*. Este președinte al Societății Chowewe Zion David. Îi găsim numele în fruntea mai multor societăți de binefacere ca *Înfrățirea*, *Sion*, *Chowewe* etc. aderând la mișcarea sionistă herzliană și la gruparea de emancipare și luptă politică a *Uniunii Evreilor Pământeni*, devenită după 1921 *Uniunea Evreilor Români*.

Ca folclorist editează, în 1883, opera lui Cilibi Moise, *Practica și apropourile lui*

Cilibi Moise, vestitul din Țara Românească, însoțită de o schiță biografică și de un comentariu elogios; publică apoi două articole teoretice asupra folclorului: *Poezii populare colecția Alecsandri sau cum trebuie culese și publicate cântecele populare*, apărut la Iași, în 1889, la editura revistei „Contemporanul” și *Vasile Alecsandri sau Meșterul drege strică și apărătorii săi*, studiu apărut la Craiova în 1889 la editura Revistei Oltene. În aceste studii cercetătorul pledează pentru respectarea autenticității materialului folcloric, încadrându-se astfel în noua paradigmă metodologică a folcloristicii românești.

Publică *Tezaurul popular evreiesc*, în două volume, care cuprind: proverbe, zicale, glume, formule stereotipe, ghicitori, persiflări, întrebări subtile și hazlii, jocuri de copii etc. toate însoțite de o traducere în română. Colecția însumează 12 capitole cu o prefață, un Glosar și un studiu numit *Colectivitatea evreiască sub unghiul tezaurului popular*.

A publicat studii de etnopsihologie populară privind modul cum este reprezentat evreul în producțiile folclorice, din literatura populară română și universală: *Anecdote populare române referitoare la evrei – cercetare critică*, *Evreii în literatura populară română. Studiu de psihologie populară*, 1891; *Evreii în literatura populară română și universală*, Wiegard, 1892; *Evreii în literatura lor populară*, 1898 etc. Folcloristul adună proverbe, zicale și anecdote cu privire la evrei arătând originea, evoluția, diseminarea geografică, supraviețuirea sau declinul ori dispariția stereotipurilor ce au în vedere trăsăturile fizice, morale și spirituale ale „evreului imaginar”.

În studiile comparative de folclor publicate în *Anuarul pentru israeliți*, în care trasează paralele între basmele evreiești, cele românești și cele universale, cercetătorul afirmă și argumentează dimensiunea morală a folclorului. Crede că știința folclorului poate lumina pe antisemiții cu mintea rătăcită prin faptul demonstrat că există o psihologie populară comună tuturor popoarelor, deci și poporului evreu. De aici rezultă că în afară de temperamente nu există diferențe substanțiale între oameni și între popoare, iar deosebirile țin numai de anumite tradiții și obiceiuri. Folclorul arată cât de mult seamănă și cât de puțin variază concepțiile, sentimentele, credințele și obiceiurile popoarelor din toate produsele populare. Fondul psihologic comun tuturor popoarelor,

barierele artificiale dintre oameni, pentru care cercetătorul găsește argumente folclorice demontează obtuzitatea vederilor antisemite.

Ultimul intelectual evreu, asupra căruia ne-am oprit în analiza noastră este Mihail Canianu - Moritz Cahana. Se consideră, în puțina bibliografie existentă și identificată de noi, ca având preocupări meritorii în domenii ca: publicistica, folclorul, dialectologia și traductologia. Am precizat și detaliat studiile și culegeri de folclor, articole cu tematică socială, în: *Familia, Drepturile poporului, Lumea ilustrată, Românul, Revista pentru istorie, arheologie și filologie etc.*

Cărturarul a pus bazele metodologice ale folcloristicii românești moderne. S-a implicat în culegerea folclorului în scopul alcătuirii diferitelor corpusuri naționale, contribuind la apariția volumului *Materialuri folcloristice* ale lui Grigore Tocilescu, respectiv *Proverbele românilor* ale lui Iuliu Zanne.

Risipită în reviste și ziare ale vremii, mult timp opera lui Canianu a fost considerată o raritate bibliografică. A apărut în volum, în 1999, *Mihail Canianu, Studii și culegeri de folclor românesc*, ediție îngrijită de Al. Dobre și Mihail M. Robea, la Editura Minerva.

Opera fundamentală a lui Canianu este *Poezii populare, Doine, Culese și publicate întocmai cum zic*, Iași 1888. Este prima lucrare în care poeziile sunt tipărite în forma lor autentică, prin transcrierea fonetică a textelor culese. Detaliată amplu într-un subcapitol al lucrării noastre, este, în fapt, o culegere, însoțită de o prefață în care dezvăluie metodologia pe care a urmat-o în studiul său, o doină- preambul și 333 de texte poetice. A acordat o importanță deosebită alegerii subiecților intervievați, transcrierii fonetice, concentrării pe o zonă geografică restrânsă inaugurând o nouă direcție, preluată și amplificată apoi de alți cercetători. Subliniem încă o dată rolul de pionierat al autorului în culegerea și publicarea textelor poetice populare, a basmelor și descânteceleor, în dialect.

În 1893 publică studiile *Deochiul și Faptul și Din psihologia poporană. Descântece, farmece și vrăji*. Sunt primele cercetări monografice asupra descânteceleor populare, a farmecelor și a vrăjilor. Traduce în limba română opere celebre ale literaturii universale cum ar fi: *Crimă și pedeapsă* de Dostoievski, *Que Vadis* de Sienkiewicz sau

Minunile convenționale ale civilizației noastre de Max Nordau.

A contribuit alături de alți colaboratori la elaborarea dicționarelor geografice ale județelor Dolj și Putna, prezentate amplu în lucrarea noastră. A dedicat medalioane în paginile revistei *Familia* din 1892 unor ilustre personalități ale epocii.

Spre deosebire de ceilalți trei intelectuali evrei, prezentați în capitolele lucrării, Mihail Canianu nu s-a interesat de cultura și spiritualitatea poporului evreu.

La momentul de față nu se cunoaște nicio lucrare semnată de Mihail Canianu din această zonă culturală. Cum însuși afirmă, a rămas un împătimit al folclorului românesc.

S-a impus ca o notorietate în epocă și și-a menținut această poziție până azi, numele său fiind inclus în majoritatea dicționarelor enciclopedice românești.

Încercarea noastră de cercetare a operelor celor patru cărturari evrei a urmărit a demonstra că Moses Gaster, Lazar Șaineanu, Moses Schwarfeld și Mihail Canianu și-au adus o contribuție de necontestat în câteva domenii ale culturii române: pe tărâmul folcloristicii, foneticii istorice, lexicologiei, lexicografiei, onomasticii, toponimiei, gramaticii istorice, ortografiei, publicisticii, traductologiei. Capitolele lucrării subliniază imensa lor contribuție la dezvoltarea filologiei, folcloristicii și istoriei literare românești și evreiești.

Ne exprimăm convingerea că, prin lectura lucrării, cititorul dobândește nivelul necesar de înțelegere a efortului intelectual - uman al celor patru cărturari evrei, pentru afirmarea propriilor puncte de vedere pe tărâm științific.

Analiza noastră, al cărei scop declarat a fost și este reconsiderarea muncii unor inteligențe scripitoare ale secolului al XIX-lea pe tărâmul culturii, poate fi un punct de plecare pentru identificarea altor minți luminate, a altor cărturari, trecuți cu vederea până la această dată.